

Het historisch onderzoek naar het technisch beheer

D. Sikkel

"Een enkele heeft misschien wel wat voorbij gezien, dat de wandelingen gedaan en de aantekeningen uitgewerkt moesten worden te midden van vele andere bezigheden, die voor de schrijver hoofdzaak waren". "Naar juistheid niet naar volledigheid kon hij streven". "Overigens, den lezer heil!"
Rotterdam, eind Maart 1884

J. Craandijk

Uit: Wandelingen door Nederland, deel V, blz. 319, door J. Craandijk, Haarlem. Tjeenk Willink, 1888.

Om te komen tot een verantwoorde opbouw van de Collectie Groeneveld is historisch onderzoek naar het technisch beheer noodzakelijk. Met name kunnen hierbij de volgende vragen worden gesteld: *waar* en *waarom* is wat al of niet gedaan, vervolgens, *waarmede* en *waarom* en tenslotte *wat* is dan bekend over de resultaten? Anders geformuleerd, wat was de menselijke invloed in een natuurlijk proces in de loop der tijden?

Vragen is eenvoudig, maar antwoorden moeilijk. Behoudens enkele goede uitzonderingen, ziet men niet graag achterom en wil men liever vergeten wat van de eertijds goede bedoelingen in feite terecht is gekomen. De beheerders volgen elkaar in een steeds sneller tempo op. De technische gegevens omtrent het gevoerde beheer worden veelal niet of onvoldoende vastgelegd. Ook de beheerservaring van vroegere beheerders en de visie van de huidige beheerders zijn niet of gebrekkig geformuleerd.

Wat verstaan wij eigenlijk onder technisch beheer? Door A. Th. A. Schütz werd in 1954 in het Tijdschrift voor Overheidsadministratie (No. 487) onder de titel: "het domeinbeheer in zijn onderscheiden vormen" een indeling gemaakt van identieke begrippen in drie categorieën, t.w.:

a technisch beheer in de zin van publiekrechtelijk of *materieel beheer*;

b algemeen beheer, *financieel beheer*, financieel-juridisch beheer, *privaat-rechtelijk beheer*, *eigenaarsbeheer*;

c *technisch beheer* in de engere zin van op een speciaal gebied (b.v. de bosbouw) vakkundig beheer. Het ongesplitste beheer wordt volledig toegepast.

Het historisch onderzoek ten behoeve van de Collectie Groeneveld is gericht op vakkundig, bosbouw-

kundig en natuurwetenschappelijk beheer van bossen en natuurterreinen in Nederland. Dit technisch beheer (categorie C) kan in feite niet los worden gezien van het materieel beheer (categorie A) en het financieel beheer (categorie B), omdat zij elkaar beïnvloeden. Bij ons onderzoek zal alleen incidenteel, wanneer zulks voor een beter begrip van het technisch beheer noodzakelijk is, kunnen worden ingegaan op het materieel en het financieel beheer. Hoewel het historisch onderzoek primair bedoeld is voor het opsporen en verzamelen van gereedschappen en documenten en voor een methodische opbouw van de collectie, zal het ongetwijfeld ook waardevolle gegevens kunnen opleveren voor het terreinbeheer en het onderzoek. Een nauwe samenwerking met de beheerders, het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN) en het Rijksinstituut voor onderzoek in de bos- en landschapsbouw "De Dorschkamp" bij de opzet en uitvoering ervan, is dan wel een vereiste. Dankzij daadwerkelijke medewerking van de betrokken beheerders en de bovengenoemde onderzoeksinstituten is dit tot dusverre redelijk goed gelukt.

Ongeacht de eigendomsvorm, zal het onderzoek zich moeten uitstrekken over rond 293.000 ha bos en 136.000 ha natuurterrein, waarmee dus een totale oppervlakte van plm. 430.000 ha is gemoeid. Mede gelet op het feit dat voor dit specifieke onderzoek geen opgeleide onderzoekers beschikbaar zijn, zal alleen bij een strikte beperking en door een methodische aanpak binnen redelijke termijn een betrouwbaar resultaat kunnen worden verwacht.

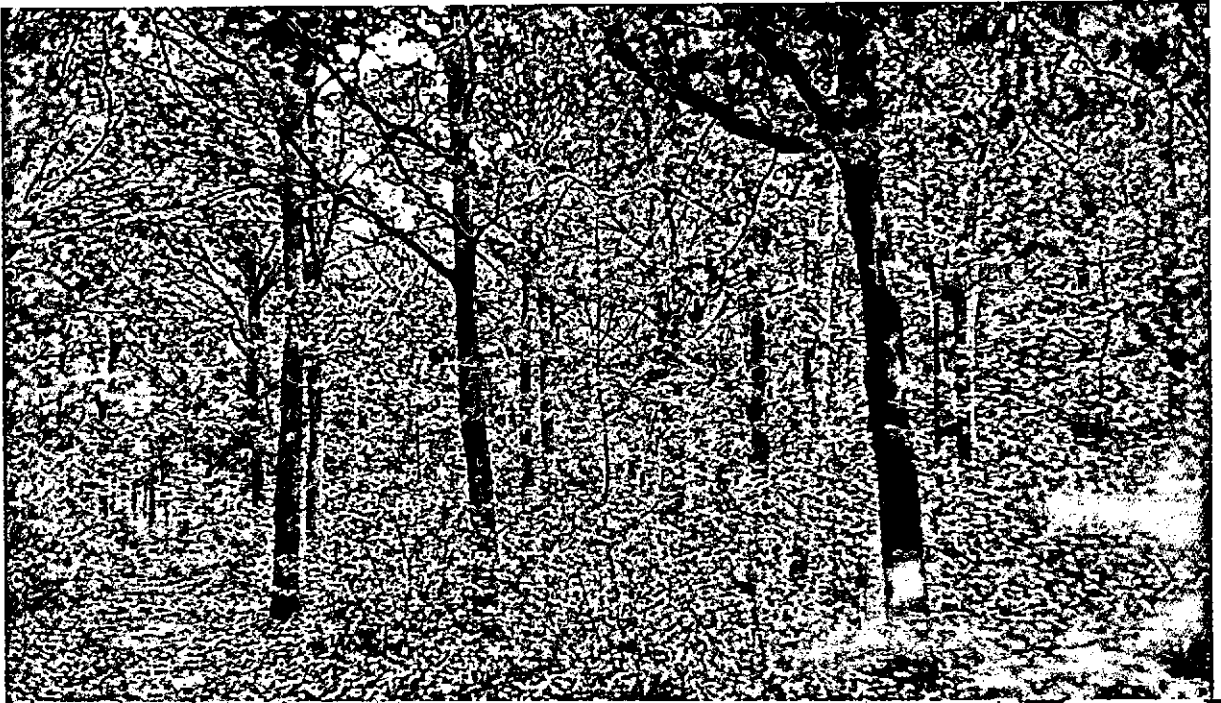
De beperking in het onderzoek kan worden verkregen door:

1 alleen die beheersobjecten erin te betrekken, waarvan bekend is dat de eigenaar of beheerder er belang-

Karakteristiek Deel van de boswachterij "Terschelling". Bos bij West-Terschelling, vak 8f, opname juni 1981. Gelijkjarige groepsgewijze menging van groveden, Corsicaanse den en Oostenrijkse den. Aanleg 1917. Vlak duinterrein. Geploegd met zes paarden, 35 cm diep. Vastgelegd met heide en helm. Beplant met groepsgewijs, tweejarige groveden, Oostenrijkse den en Corsicaanse den, gemengd met enkele inlandse eikehalfheesters. Uitgekozen als RE (Representatieve Eenheid) voor het historisch onderzoek.

Karakteristiek Deel van de boswachterij "Terschelling". Bos bij West-Terschelling, vak 9d, opname juni 1981. Aanleg 1922. Lage duinpan. In werkverschaffing volgespit à f 0,025 per m^2 (= f 250,-/ha). Bemest met per ha: 400 kg slakkenmeel, 400 kg kainiet en 1000 kg kalkmergel. Beplant (voorjaar 1922) met tweejarige zwarte els. In later jaren doorgeplant met diverse loofboomsoorten als inlandse eik, esdoorn, beuk, tamme kastanje en besdragende heesters en enkele douglas en sitkasparren. Uitgekozen als RE (Representatieve Eenheid) voor het historisch onderzoek.

"De Noordvaarder" met het "Grietjeplak", een natte duinvallei met een zeldzame flora. Vermoedelijk ontstaan als primaire duinvallei. Door de aanleg van de Kroonpolders (na 1920) veranderd in een binnenduinvallei. Het technisch beheer is gericht op het reguleren van de waterstand in verband met waterwinning en het behoud van de zeldzame flora.

stelling voor heeft en waarvan het vermoeden bestaat dat belangrijke gegevens kunnen worden gevonden.

2 het onderzoek primair te richten op het technisch vakkundig beheer. Alleen in bijzondere gevallen zullen ook gegevens omtrent het materieel beheer en het financieel beheer worden onderzocht.

3 het terreinonderzoek te beperken tot de Karakteristieke Delen van het beheersobject.

4 het historisch onderzoek te beginnen bij een zo vroeg mogelijke datum en dan wel in het bijzonder in één of meer Representatieve Eenheden binnen de onder 3 genoemde Karakteristieke Delen.

Het onderzoek dient duidelijk gericht te zijn op een beperkt oppervlak van een aaneengesloten beheersobject, landgoed, boswachterij of reservaat. Daartoe werden de begrippen Representatieve Eenheid (RE) en Karakteristiek Deel (K) ingevoerd.

Na een globale verkenning van het terrein en een voorlopige inventarisatie van de administratieve gegevens en mogelijke historische bronnen, wordt een keuze gedaan voor een aantal RE's die gelegen zijn binnen de Karakteristieke Delen van het beheersobject. Door het beperken van de RE's tot de K's wordt bereikt dat wij alleen datgene gaan onderzoeken wat wij in ons huidige maatschappelijk bestel belangrijk vinden. Naarmate het beheersobject groter en gedifferentieerder is, kunnen mogelijk meer K's worden aangewezen. De Karakteristieke Delen zullen duidelijker naar voren treden naarmate meer sprake is van een continu beheer over een langere periode m.a.w. bij een beheer waaraan een duidelijk beleid ten grondslag lag. De Karakteristieke Delen worden grootschalig bekeken. "Grootschalig" heeft met grote oppervlakten te maken (zie Studiekringdag 1980, NBT maart 1981) en moet in het kader van dit artikel gezien worden in relatie tot de oppervlakte van de totale bosenheid, bijvoorbeeld boswachterij "Terschelling", groot ca. 9500 ha. De Karakteristieke Delen worden allereerst landschappelijk, vervolgens natuurwetenschappelijk (grootschalig),

"De Kooibosjes", vanaf 1949 natuurreservaat. Karakteristiek voor de vroegere vegetatie van de binnenduinrand. Laatste resten van schraalgrasland, omgeven door elzenhagen. Het grasland wordt eenmaal per jaar gemaaid; de elzen worden periodiek gekapt (om de vier jaar).

bosbouwkundig en cultuurhistorisch bezien. De keuze van de Karakteristieke Delen mag niet worden beïnvloed door actuele beheersproblemen als tijdelijke overmatige wildstand, Prunus-bestrijding, mislukte bosaanleg enz.

In jonge bossen zoals bij de bebossing in de polders, moeten de echte karakteristieken zich nog ontwikkelen. Door de structuur, door de boomsoortenkeuze en door het te volgen beleid wordt wel de kiem gelegd voor latere karakteristieken.

In de jonge bossen die grootschalig zijn aangelegd, zijn het vooral de onderlinge verhouding van de oppervlakten aan bos, weiland en water, het beloop van wegen en paden, de inwendige structuur en de boomsoortensamenstelling die karakterbepalend zullen zijn.

De Karakteristieke Delen worden gekozen op grond van eigentijdse waarden. De Representatieve Eenheden worden evenwel daar gezocht waar sprake is van een continu gelijksoortig beheer in de loop der tijden, waarbij een duidelijk omliggende oppervlakte, vak of afdeeling, een min of meer gelijkwaardige behandeling heeft ondergaan. Indien bij een nader onderzoek zou blijken dat onvoldoende betrouwbare gegevens hiertoe aanwezig zijn, moet een andere RE binnen de vooraf vastgestelde K worden gezocht. Ook is het mogelijk, dat tijdens het onderzoek blijkt, dat binnen de gekozen RE vroeger verschillende methoden zijn toegepast. In dat geval is het gewenst om de gekozen RE te splitsen in twee of meer delen.

Voor het onderzoek van elk beheersobject is een projectgroep verantwoordelijk; de resultaten worden in een rapport vastgelegd.

De *methodische aanpak* kan worden bevorderd door bij alle projecten uit te gaan van een uniforme opzet van het eindrapport. Dit eindrapport omvat alle gegevens die tijdens het onderzoek boven de grond zijn gekomen of uit het water zijn gevist. Het eindrapport van elke projectgroep is voorlopig als volgt ingedeeld:

1 Inleiding

1.1 aanleiding uitbrengen van het rapport

"De Bosplaat". Door Rijkswaterstaat werd in 1936 een stuifdijk aangelegd waardoor het achterliggende gebied beschermd werd tegen de stormvloed. Hierdoor kwam het gebied tot rust. Mede door het zorgvuldig beheer, kon zich hier een natuurreservaat ontwikkelen van internationaal formaat.

- 1.2 opbouw van het rapport
- 1.3 werkwijze, samenstellers, medewerkers
- 1.4 aanbeveling voor verbeteringen
- 2 Algemeen
  - 2.1 ligging (kaart)
  - 2.2 eigendomsloestand (kaart)
  - 2.3 betekenis. Verleden tot heden, Nationaal en Internationaal (kaarten, reproducties, foto's)
  - 2.4 de relatie tot het maatschappijbeleid
  - 2.5 recente ontwikkelingen
  - 2.6 methoden van grondbewerking, bezaaiing, beplanting en vegetatiebeheer
- 3 Het beheer in de loop der eeuwen
  - 3.1 beschrijving van de menselijke activiteiten in een bepaald object, chronologisch
  - 3.2 kaarten, afbeeldingen, tekeningen, reproducties enz., die een toelichting geven op 3.1.
  - 3.3 bijzonderheden (proefterreinen in directe relatie tot de onderzochte Representatieve Eenheden of bijzondere aspecten van het object: cultuurhistorisch, landschappelijk, natuurwetenschappelijk, bosbouwkundig)
- 4 Opiniepeiling
  - 4.1 meningen van vroegere beheerders
  - 4.2 aanbevelingen van de tegenwoordige beheerders
- 5 Samenvatting
- 6 Literatuur

Het is de bedoeling, dat de rapporten in de loop der tijden regelmatig worden aangevuld en zondig gecorrigeerd. De rapporten zullen deel uitmaken van de Collectie Groeneveld. De expositiedeskundigen kunnen dit rapport vertalen naar de verschillende publieks-groepen. Tevens kunnen de beheerders en onderzoekers hier nuttige gegevens vinden, resp. zowel voor het vormen van een visie op het toekomstig beheer als in het kader van een breder opgezet onderzoek.

Het gehele te onderzoeken probleemgebied is thans ingedeeld in zeventien projecten. Hiervan is gereed

nr. 1: werktuigen en gereedschappen in de loop der tijden in gebruik bij de handelskwekerijen voor bos- en laanplantsoen. In uitvoering zijn de projecten 2 tot en met 7:

nr. 2: aanleg en beheer van bos en natuurterreinen in de IJsselmeerpolders

nr. 3: aanleg en beheer van bos op landgoederen sedert het midden van de 18e eeuw

nr. 4: de griendcultuur

nr. 5: de eendenkooien

nr. 6: het beheer van de duinen, natuur- en bosbeheer

nr. 7: de geschiedenis van de Staatsbossen in de Baronie van Breda vóór 1900.

Van de tien overige projecten wil ik hier alleen die noemen, waaraan naar mijn mening een hoge prioriteit moet worden toegekend:

nr. 8: het Kroondomein

nr. 10: riet en biezen

nr. 12: de heidebebouwingen na 1900

nr. 17: wielen, kolken en strangen.

Medewerking aan het onderzoek geschiedt geheel op vrijwillige basis. Het feitelijke terreinonderzoek geschiedt door studenten van de Landbouwhogeschool te Wageningen en de Bosbouw en Cultuurtechnische School te Arnhem. Bij uitzondering is ook wel gelegenheid voor afgestudeerden om in het kader van de werkverschaffende maatregelen van de overheid, voor een beperkte periode bij dit onderzoek te werk te worden gesteld.

De onderzoekers worden geleid door een aantal mentoren, zowel uit het betrokken beheersgebied als uit de gespecialiseerde kringen van het onderzoek. De algehele coördinatie ligt tot dusver in handen van de voorzitter van de Kring Groeneveld.